

Winterlezing 2021

Vorig jaar 250 belangstellenden in de Cleveringzaal van het KOG, dit jaar onze sprekers via een webinar vanuit hun eigen huis.... Maar we zijn blij dat onze winterlezing op deze manier toch is doorgegaan. Met dank aan Thijs van Luijk (techniek) en Dirk Ligtenberg en Adri Mulder (organisatie). En gelukkig met belangstelling van zo'n 150 toehoorders.

Vriendenvoorzitter John van Ruiten gaf in zijn welkomstwoord aan dat de sluiting van de Hortus vanwege corona niet gemakkelijk is geweest, niet voor de Vrienden die niet terecht konden in hun geliefde Hortus en ook niet qua financiën. Mede dankzij een bijdrage van de Vrienden zal het tekort niet als een molensteen om de nek van de Hortus blijven hangen. Dit jaar wordt de vijver gereconstrueerd, komt er een beregeningsinstallatie en wordt verlichting aangebracht. Hieraan dragen de Vrienden in belangrijke mate bij. John kwam ook terug op de nieuwe vriendschapsvormen die met ingang van dit jaar gelden. Vele Hortusvrienden hebben hun keus al kenbaar gemaakt.

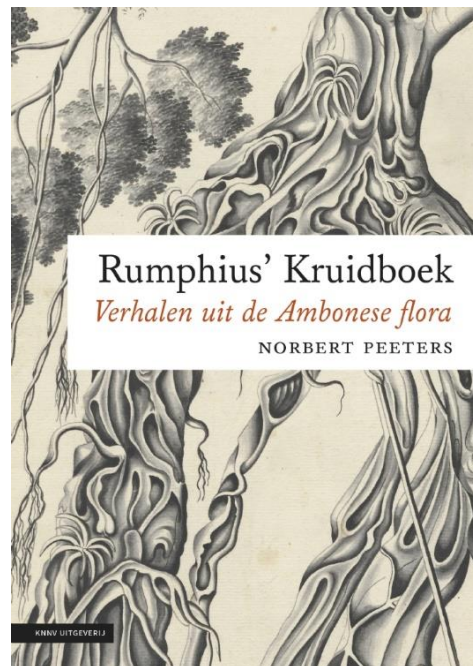

© UBL. Bijzondere collecties

Rumphius & de specerijenhandel

Spreker van de avond was botanisch filosoof en Hortusvriend Norbert Peeters. Hij heeft vorig jaar een boek uitgebracht over het Kruidboek dat Georg Everhard Rumpf oftewel Rumphius heeft samengesteld gedurende zijn lange verblijf in dienst van de VOC op Ambon.

Het is begonnen met het verzoek van Alexander Reeuwijk aan Norbert een hoofdstuk te schrijven voor het boek 'Voyage of Discovery' (2017, LUP), ter ere van de opening van de nieuwe Asian Library van de Universitaire Bibliotheken Leiden. Deze bibliotheek heeft een exemplaar van Amboinsche Kruid-boek in bezit. Norbert raakte zeer geïnspireerde bij het doorbladeren van dit bijzondere boek. Hij schreef een aantal columns in het kader van de Hortustentoonstelling Kroonjuwelen uit Azië, nog na te lezen op de Hortuswebsite. Al met al was zijn belangstelling voor Rumphius meer dan gewekt, resulterend dus in 'Rumphius' Kruidboek, Verhalen uit de Ambonese flora'.

In het eerste deel van zijn lezing beschreef Norbert het leven van Rumphius. Op z'n 18de verliet hij zijn ouderlijk huis in Hessen 'uit liefde voor de wetenschap'. Op een geven moment werd hij in dienst van de VOC naar Batavia gestuurd en kwam vervolgens terecht op Ambon. Op het moment dat hij koopman werd in plaats van militair, kreeg hij eindelijk tijd om zijn wetenschappelijk ambities te ontplooiën. Hij heeft heel veel planten op Ambon onderzocht, beschreven en laten tekenen. Sommige planten, zoals nootmuskaat en kruidnagel, waren uiterst belangrijk als specerij. Dit betekende voor de VOC veel strijd om het monopolie op deze kruidenhandel. Andere planten werden gebruikt als medicijn. Hierbij heeft Rumphius hulp gehad van zijn vrouw Susanne. De kruidengeneeskunst lag immers in handen van zogenaamde doekoens, vrouwen.

Helaas vonden zijn vrouw en kinderen de dood bij de grote aardbeving van 1674 op Ambon. Bovendien werd Rumphius blind. Maar dit alles weerhield hem niet zijn onderzoek voort te zetten met hulp van een klerk en een tekenaar.

Tijd voor de presentatie van de 4de editie van 'Hortus Leiden', dit jaar met als thema 'Groen Vakmanschap'. Hoofdredacteur Adri Mulder memoreerde dat dit onderwerp de Hortus als een handschoen past, want van het grote vakmanschap van de medewerkers plukt de Hortus, en ook de vele gebruikers en bezoekers ervan, al eeuwen de vruchten. In het magazine vertellen diverse Hortusmedewerkers enthousiast over hun eigen expertise.

Tevens dankte Adri alle medewerkers die ook nu weer heel enthousiast hebben meegewerkt aan dit nummer. Het eerste exemplaar werd in ontvangst genomen door Hester Bijl, de kersverse rector van de universiteit. Zij volgde tijdens de Dies op 8 februari Carel Stolker op. Hester verklaarde dat ze bijzonder blij is dat de Hortus deel uitmaakt van de universiteit. Botanisch onderzoek is essentieel, zeker in een tijd waarin biodiversiteit steeds belangrijker wordt. Zij sprak haar grote waardering uit voor alle Vrienden van de Leidse Hortus vanwege hun steun en ze was zeer ingenomen met het magazine.

De jaarring die Vrienden van de Hortus jaarlijks uitreiken aan een persoon die zich buitengewoon verdienstelijk heeft gemaakt voor de Hortus en zijn Vrienden, gaat in 2021 naar Jan Meijvogel. Jan maakt al jaren prachtige foto's in de Hortus en hij stelt die belangeloos beschikbaar. Op de website en in vele publicaties van de Hortus prijken zijn foto's. Toen de Hortus wegens corona werd gesloten heeft Jan veel foto's gemaakt die via sociale media zijn verspreid, zodat de liefhebbers toch konden genieten van de Hortus. Zodra dat weer kan in een bijeenkomst met publiek, wordt de jaarring met bijbehorende oorkonde officieel aan Jan uitgereikt. De adoptie van de *Zelkov serrata*, een prachtige boom in de Sieboldtuin, hoort bij de jaarring. In 2021 is Jan de adoptant ervan.

Foto's van Jan Meijvogel

Rumphius is een kind van de Verlichting. In het tweede deel van zijn lezing vertelt Norbert Peeters dat aanvankelijk nieuwsgierigheid iets afkeurenswaardigs was. Mensen uit de tijd van de Verlichting gingen juist op onderzoek uit, probeerden nieuwe dingen te ontdekken.

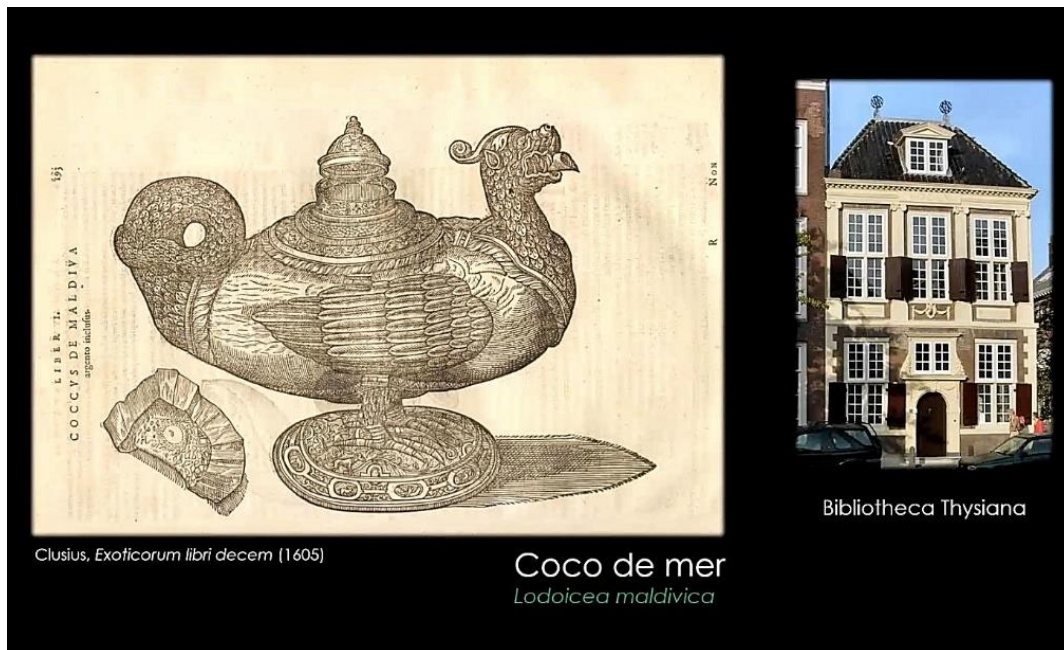

Dit was ook wat Rumphius deed door de wildernis op Ambon in te trekken om bijzondere planten te vinden, maar wel vanuit zijn westerse culturele bagage en zijn christelijke achtergrond. Norbert geeft een aantal voorbeelden van wat Rumphius beschrijft: Hij ontdekt een aantal nieuwe soorten orchideeën. In Europa kennen we veel terrestrische orchideeën, in de tropen zijn orchideeën vaak epifyten, d.w.z. dat ze groeien op bomen. Voor Rumphius aanleiding om de laag-bij-de-grondse Europese orchideeën als 'boers' te omschrijven en de verheven tropische als 'adellijk'. Eén van de nieuw ontdekte soorten noemde hij naar zijn overleden vrouw: *Pecteilis susannae*. Het heel fijne zaad van orchideeën werd niet als zodanig herkend. Een verklaring die voor het ontstaan van orchideeën werd gegeven, was dat zij voortkwamen uit het tijdens een paring gemorste zaad van vogels, zoals bij de cacopit (*Nectarine aspasia*) en de welbekende *Phalenopsis*. Dit idee zie je ook nog terug in de benaming van het vogelnestje (*Neottia nidus-avis*).

Foto: Rogier van Vugt

Paddenstoelen werden in die tijd ook als planten gezien. Rumphius beschrijft in zijn Kruidboek lichtgevende paddenstoelen, zoals de Duivels Campernoelje en de Vuurige Capernoelje. Deze werden als verlichting gebruikt bij nachtelijke tochten in de wildernis. In de Hortus hebben we de *Omphalotus nidiformis*, mooi gefotografeerd door Rogier van Vugt.

Af en toe spoelde op Ambon een coco de mer (*Lodoicea maldivica*) aan. Rumphius dacht dat dit de vrucht was van de zeepalm die onder water groeide. In *Exoticorum libri decem*, een boek van de hand van Clusius, te vinden in de aan het Rapenburg gelegen Bibliotheca Thysiana, is zo'n dubbele kokosnoot afgebeeld, waarvan een soort theepot in de vorm van een vogel is gemaakt. Op Ambon werd de zeepalm in verband gebracht met de mytische vogel Garuda, die in de takken ervan zou nestelen. Rumphius schrijft dat hij niet zeker weet of dit waar is, terecht, maar het verband met een vogel was er bij Clusius dus ook al. Veel later is ontdekt dat de coco de mer op de Seychellen groeit. Al met al was het een zeer interessante lezing met nog veel meer leuke voorbeelden. Zie daarvoor Norberts boek 'Rumphius' Kruidboek, Verhalen uit de Ambonese flora'.

John van Ruiten dankte Norbert bijzonder voor zijn interessante en hij dankte alle toehoorders voor de grote belangstelling. We zijn blij dat we toch op deze manier onze Winterlezing hebben kunnen houden!